

FUNKCIONALNA VEZA KVALITETA ŽIVOTA I SISTEMA VREDNOSTI

FUNCTIONAL LINK BETWEEN QUALITY OF LIFE AND SYSTEM OF VALUES

Jovan Milivojević¹⁾, Aleksandar Đorđević²⁾, Svetlana Stojanović³⁾

Rezime: Kvalitet života nije određen samo ekonomskom i socijalnom dobrobiti društva i pojedinca i dobrom životnom sredinom. On je višedimenzionalan i zahteva mnogo kompleksniju analizu i metode za njegovo opisivanje. Tako je i jedna od ključnih dimenzija kvaliteta života i sistem vrednosti pojedinca, nacije i civilizacije. Sistem vrednosti je osnova čovekove ličnosti, njegovih životnih stavova i obrazac življenja. Sistemi vrednosti nisu isti za sve jedinke i oni se uglavnom bitno razlikuju od pojedinca do pojedinca. Međutim, svaka osoba mora da prilagođava svoj sistem vrednosti nacionalnom i civilizacijskom sistemu vrednosti. Ali osnovni sistem vrednosti jedinke je osnova za njeno zadovoljstvo životom, kvalitet života i sreću. Ona neprekidno upoređuje ispunjenje svog života sa svojim sistemom vrednosti i procenjuje kvalitativne attribute tog ispunjenja. Problem koji se odnosi na opšte modele za utvrđivanje kvaliteta života, zadovoljstva životom i sreće je u tome što oni pokušavaju da statističkim uprosečavanjem obuhvate sve osobe u nekoj populaciji. To je isti problem kao kad želite da milion različitih boja svetlosti iskažete sa jednom bojom (sve boje mogu biti crvene), a to je nemoguće jer su karakteristike potpuno različite (talasna dužina, frekvencija, dejstvo). Znamo da je zakonitost nastanka ista, ali uslovi nastanka nisu. S druge strane, osnovni sistem vrednosti individue trpi značajne promene tokom njenog životnog ciklusa (detinjstvo, adolescent, zrela osoba, stara osoba). Kvalitet života, zadovoljstvo životom i sreća su u direktnoj funkciji od starosnog doba pa se izjave ispitanika odnose samo na trenutak anketiranja i ne mogu biti tačne za celokupan život čoveka. Drugim rečima, sistem vrednosti trpi značajne, a često i korenite promene, u zavisnosti od životnog doba i uslova življenja. U ovom radu se analiziraju ključni problemi vezani za sisteme vrednosti čoveka i njihovo ostvarenje, a time i njegovo zadovoljstvo životom.

Ključne reči: kvalitet života, zadovoljstvo životom, sistem vrednosti, model kvaliteta života

Abstract: The quality of life is not only determined by economic and social well-being of society and individual and good environment. He is multidimensional and requires a more complex analysis and methods of describing it. That is one of the key dimensions of quality of life and value system of individuals, nations and civilizations. The system of values is the basis of man's personality, his life attitudes and form of life. Value systems are not the same for all individuals, and they are generally significantly differ from individual to individual. However, each person has to adapt its system of values of national and civilizational value system. But the basic system the value of individual is the basis for its life satisfaction, quality of life and happiness. She constantly compares the fulfillment of your life with your value system and assesses the qualitative attributes this fulfillment. The problem that relates to general models for determining the quality of life, life satisfaction and happiness is that they are trying to statistical averaging include all persons in a population. This is the same problem as when you want a million different colors of light to express one color (all color can be red) and it is impossible because the characteristics of completely different (wavelength, frequency, effect). We know that the legality of same origin, but the conditions of origin are not. On the other hand, the basic value system of the individual suffer significant changes during its life cycle (childhood, adolescent, mature people, old people). Quality of life, life satisfaction and happiness are a direct function of age, however, respondents' statements refer only to the moment of interview and may not be accurate for the whole life of man. In other words, the value system suffers significant, and often radical changes, depending on

-
- 1) Jovan Milivojević, Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet inženjerskih nauka u Kragujevcu, mail: jovan.milivojevic@gmail.com
 - 2) Aleksandar Đorđević, Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet inženjerskih nauka u Kragujevcu, mail: adjordjevic@kg.ac.rs
 - 3) Svetlana Stojanović, Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet inženjerskih nauka u Kragujevcu, mail: cqm@kg.ac.rs

the age and condition of life. This paper analyzes the key problems related to human value systems and their realization, and thus his life satisfaction.

Key words: *quality of life, life satisfaction, value system, a model of quality of life*

1. UVOD

Kvalitet života ima četiri dimenzije preko kojih se vrši njegovo vrednovanje i rangiranje. Vrednovanje se vrši onako kako to utvđuje klasični model istraživanja, a ne onako kako je to fizički realno. Na to posebno utiče dominacija nauke zapadnih filozofija i sistema vrednosti. Zapravo, životna filozofija zapada zasnovana je na gramzivosti, novcu, tržišnoj ekonomiji i društvu izobilja. Jednostavno rečeno, materijalno bogatstvo je izvor svih zadovoljstava u životu i potpune sreće. Novcem se može sve kupiti i zdravlje i ljubav i život, a time i sreća. Tako najnoviji trend globalizma u svetu veoma intenzivno i sa više aspekata postavlja pitanje kvaliteta života. U osnovi ove filozofije su nasilje i drastična depopulizacija stanovništva na planeti. Da bi odabrani i bogati mogli da žive veoma udobno sa lica zemlje treba ukloniti više milijardi siromašnih i zlosrećnih ljudi, odnosno treba ostvariti postavljeni cilj: „zlatna milijarda“. I naravno sve se to naučno potkrepljuje teorijom održivog razvoja. O tome se u elitama koje vladaju svetom govori kao da je reč o nižim bićima koja su nedostojna ljudskog roda. Razvijaju se čitave strategije za redukciju stanovništva od neprimetnih aktivnosti do otvorenog masovnog uništavanja ograničenim i totalnim ratovima, čak i uz ograničenu upotrebu nuklearnog i biološkog oružja. Spirala nasilja i zla nad nekućnim narodima se ubrzava. Cinizam i puna bahatost postaju apsolutno brutalni. Primera za to je mnogo, počev od besomučnog bombardovanja SR Jugoslavije, između ostalog i osiromašenim uranijumom, gde nakon završetka operacije nazvane „milosrdni anđeo“, sude žrtvama za ratne zločine i genocid. I da zlo bude veće izvođenjem „oktobarske revolucije“ nameću svoj model građanskog društva i svoju filozofiju liberalne ekonomije čime ostvaruju više ciljeva: razaranje države, uništenje univerzalnog sistema vrednosti, kulture i tradicije srpskog naroda, pljačkanje države i naroda, uzurpiranje nacionalnih prirodnih bogatstava i razaranja srpske nacije. Nažalost ovi ciljevi se i dalje realizuju nesmanjenom žestinom zahvaljujući podaničkom karakteru srpske „elite“. U takvim uslovima življenja teško se može govoriti o bilo kakvom kvalitetu života ljudi.

Postavlja se pitanje šta se dogodilo sa srpskim tradicionalnim sistemom vrednosti (čojstvo i junaštvo), a takođe i sa univerzalnim sistemom vrednosti, kao što su sloboda čoveka, slobodan um, ljubav prema sebi i bližnjem svom, dobrota,

požrtvovanost, pravda, i td.? Sve se to urušava pod naletom globalizma, gramzivošću, mržnjom, nipodaštavanjem drugih, stvaranjem neorobovlasničkog društva, društva gospodara sa dirigovanim umom i ugrađenim čipovima. Da bi sve to bilo dobro sakriveno i neuočljivo medijskom propagandom se serviraju ljudska prava, pobožnost, kvalitet života, građanska poslušnost, humani razvoj, materijalno blagostanje-raj na zemlji. A s druge strane, u ime svega toga se sprovode zločini, poniženja i ljudi dovode u stanje bezizlaza i slepe poslušnosti i potčinjenosti. Sve je zasnovano na kvantitetu, novac, plemeniti metali, banke, fabrike, objekti, pristup prirodnim resursima, umetnička dela, unovčena ljubav, i sve se to procenjuje u milionima i milijardama dolara, evra, svejedno. Sistem vrednosti je nivo gramzivosti, a moć i sposobnost otimačina i pljačka. Tako se postavlja pitanje, kakav je kvalitet života u civilizaciji zasnovanoj na kvantitetu u kojoj se smisao života sastoji u količini materijalnih dobara, udobnosti i vlasti nad drugim ljudima? Međutim, čovek je bio i ostao biće koje je sticalo iskustvo i znanje i na već stečeno dodavalo novo, težeći uvek nekom višem nivou. To je kvalitativni rast i razvoj, a u kvantitativnom razvoju imamo prosto uvećavanje: na postojeću veličinu se dodaje sve veći broj jedinica. U tom rastu nema smisaone orijentacije, nedostaje jasan sistem vrednosti razvoja, nema sve većeg bogatstva stvaralaštva i kvalitativnog napretka. Isto se ponavlja u prostorno vremenskom kontinumu. Takva životna orijentacija je lažna i nehumana tako da pretvara našu sposobnost kumulacije kvaliteta u gramzivost. Tako je građansko društvo za suštinu ljudske prirode proglasilo gramzivost. Tako su bogataši u biti gramzivi i zaokupljeni su gomilanjem materijalnih dobara i važnih društvenih funkcija, jer one daju moć i sigurnost za nesmetano bogaćenje. Kad sakupljački, gramzivi mentalitet postane dominantan u svim oblastima života, cela civilizacija postaje kvantitativna (Zapadna civilizacija). U njoj se ljudi vrednuju prema veličini imovine, moći u društvu, luksuznom životu, količini kupljenog sladoleda, časova jahanja, i sl. Njihova suštinska ljubav su materijalna dobra i moć, jer sa njima se sve može kupiti ili dobiti. Za njih su i žena i deca materijalno dobro koje se može kupiti ili unovčiti. Nema drugih sistema vrednosti izuzev pohlepe i uvećavanja materijalnog bogatstva. Veliko i skupo nadoknađuje loš ukus i plitkost osećanja. Kako

umesto kvantiteta dati prioritet kvalitetu života, odnosno univerzalnim vrednostima življenja, koja su večna, i bez kojih nema stvaralačkog razvoja čoveka i civilizacije, postaje veliki i neodložni zadatak čovečanstva.

U tom celokupnom miljeu vrednosti i ne vrednota egzistira pojedinac sa svojim individualnim sistemom vrednosti. Ovaj sistem nastaje pod dejstvom višestrukih uticaja, kao što su genetika, sistem vrednosti porodice, sistem vrednosti nacije kojoj pripada, sistem školovanja, sistem vrednosti civilizacije i životno iskustvo koje najčešće zahteva adaptaciju na trenutni sistem vrednosti u okruženju u kojem živi. Tako je jedna nacija sastavljena od velikog broja entiteta koji se međusobno razlikuju, ali koji u sebi imaju istu bazičnu osnovu vrednosti. Pojedinac upoređuje sopstveni sistem vrednosti sa svojim okruženjem i na osnovu toga donosi zaključke koliko je njegov život uspešan ili nije. On može u datom momentu donekle korigovati svoj sistem vrednosti i svoje stsvove o životu, ali su retki slučajevi da pojedinac (u zreloj dobi) u potpunosti izmeni sopstveni sistem vrednosti.

S druge strane, sistem vrednosti jedne nacije je kumulirano životno iskustvo ogromnog broja generacija i može se smatrati genetskom vrednošću, jer je duboko usađen u podsvest svakog člana nacije, ma koliko se oni individualno razlikovali. Svaki pokušaj razaranja genetskog nasleđa nailazi na direktan ili tihi otpor, ali u svakom slučaju kao ni genska struktura ne može biti uništen, ma koliko se neko ili neki trudili da to urade. Sistem vrednosti nacije je kao i genetski kod večan.

Sistem vrednosti civilizacije, koja u sebi sadrži više bliskih nacija (na primer, Slovenska civilizacija), takođe, ima svoj genetski kod. Postoje određene razlike u sistemima vrednosti bliskih nacija, ali je osnovni kod vrednosti isti i to se ne može razoriti.

I na kraju Čovečanstvo, kao globalno društvo ili globalno biološko polje sadrži bazne vrednosti koje su osnova sistema vrednosti svih jedinki celokupne ljudske populacije. To je ono što ujedinjava čitav ljudski rod.

Funkcionalna povezanost sistema vrednosti od pojedinca do Čovečanstva ja očita. Ali, ono funkcionise u varijabilnoj vrednosti svake jedinke, porodice, nacije i civilizacije i upravo ta varijabilnost je nosilac ideja i kreativnog razvoja.

2. NIVOI KVALITETA ŽIVOTA

A – individua

Kada se govori o individui ili pojedincu može se uspostaviti i neposredna interakcija između svih veličina kvaliteta života: kvaliteta života (objektivni i subjektivni), zadovoljstva sopstvenim životom, subjektivne dobrobiti i sreće. Ovde je neophodno sprovesti kompleksna istraživanja na uzorku jedinki polazeći od faze koncepta do smrti. Takođe, treba imati u vidu i individualne sisteme vrednosti preko kojih individua vrši ocenu svog zadovoljstva i svoje sreće.

U sve to treba uključiti i genetiku jer osobine svake jedinke, prvenstveno, zavise od njene genske strukture, a tek potom i od stečenih osobina u toku različitih faza životnog ciklusa. Kada se uključi genetika, shvatiće se heterogenost strukture uzorka, jer je svaka jedinka poseban entitet sa svojim specifičnim osobinama. Zakonitost svake jedinke ne mora slediti zakonitosti osobina i ponašanja druge/drugih jedinki. Ali bez obzira na sve, ovim istraživanjem će se doći do potpuno novih saznanja, koje će možda protivurečiti trenutno važećim modelima i teorijama kvaliteta života.

Takođe, neophodno je u istraživanje uključiti i sve dimenzije i domene čovekovog okruženja (fizičko, društveno, egzistencijalno). Oni su od presudnog značaja za kvalitet života, ne samo sa aspekta egzistencije, već i sa aspekta emocija i zadovoljstva. Jake solarne oluje, na primer, direktno utiču na raspoloženje i ponašanje ljudi. Ovo postavlja ozbiljno pitanje prirode ljudskog uma, koje izlazi iz okvira sadašnjih shvatanja i znanja.

B – Zajednica (n>1)

Postoji veoma veliki broj tipova zajednica, kako po obimu, tako i po strukturi, potrebama i svrsi. Po obimu to mogu biti: bračni par – zasnovan na polaritetu entiteta, porodica, familija, pleme, selo, grad, institucija, preduzeće, opština, region, država, savez/unija, kontinent, civilizacija. Međutim to mogu biti mnogobrojne zajednice zasnovane na drugim aspektima: verske, esnafske, vojničke, tajne organizacije, naučne, i td.

Po strukturi mogu biti prirodne, hijerarhijske, klasterske, i td. Naravno, da u radu nema dovoljno prostora za detaljnu analizu ljudskih zajednica, ali svaka od njih se odlikuje odgovarajućim vrednostima kvaliteta života ljudi u njoj.

Ovde se postavlja osnovno pitanje izbora uzorka zbog heterogenosti starosnih doba i različitih generacija u nekoj ljudskoj zajednici. S druge strane, ostaje problem istraživanja kvaliteta života i sreće u celokupnom životu od koncepta pa do smrti. Zasada se o tome vodi malo računa pa su dobijeni rezultati nejasni i neuporedivi. Izostaje i

analiza genetske strukture pojedinaca u uzorku, što ne daje dovoljno pouzdane rezultate istraživanja.

Kod ljudskog okruženja, fokus je na ekonomiji, psihologiji i socijalnoj dimenziji, a relativno malo su uključeni životna sredina i sistemi vrednosti, a globalno okruženje se uopšte ne razmatra.

Zbog svih napred navedenih problema i dilema neophodno je izvršiti integraciju modela za istraživanje i vrednovanje svih oblika kvaliteta života: objektivni, subjektivni, dobrobiti i sreće. Pri tom treba istražiti njihove interakcije i zakonitosti po kojima se one odvijaju. I naravno, treba izučiti dinamiku promena ljudskih karakteristika u celokupnom životu, kao i dinamiku promena u generacijskom nizu, ali i dinamiku promena svih dimenzija i domena koji utiču na čoveka i ljudsku zajednicu u celini.

Tako, svaki razmatrani model kvaliteta života obuhvata različit sistem vrednosti, koji se kreće od sistema vrednosti porodice pa do sistema vrednosti civilizacije i čovečanstva kao celine. I upravo ti sistemi vrednosti direktno generišu kvalitet života, zadovoljstvo i sreću ljudi (ostvaruju se i/ili ne ostvaruju).

3. FILOZOFIJE ŽIVOTA I SISTEMI VREDNOSTI

Pojam kvaliteta života se poklapa sa brojnim pojmovima, kao što su blagostanje, socijalni indikatori, način života, ali nije sinonim (Andrews, 1980). Mnogi istraživači u ovoj oblasti usvojili su izraz „nivo blagostanja“ sa željom da koncept kvaliteta života učine što je moguće jezgrovitijim.

Jedan od modela je predložio i Rice (1984), a koji obuhvata:

Kvalitet života je stepen do kojeg iskustvo života zadovoljava pojedinca odnosno njegove želje i potrebe (i fizičke i psihičke).

S druge strane, istraživanja ukazuju da je kvalitet života više usmeren na subjektivne nego na objektivne aspekte. Objektivni pristup zavisi od odluka elita koje uvode standarde za koje veruju da će zadovoljiti ljudske potrebe, a subjektivni pristup omogućava pojedincima da za sebe definišu kvalitet života i prepoznaju mogućnosti u mnoštvu različitih orijentacija.

Na Zapadu je došlo do poplave informacija i podataka o kvalitetu života jer se smatra da je to esencijalno za funkcionisanje i razvoj savremenog društva. Najveći deo ovih podataka se odnosi na značajne aspekte materijalnog života: dohodak, troškovi, štednja, proizvodnja roba i usluga, i sl. Nažalost, na Zapadu materijalni indikatori još uvek dominiraju u oceni kvaliteta života (Svetska banka,

OECD, MMF, ..). Naravno, da je materijalno blagostanje važno za zadovoljenje osnovnih ljudskih potreba (glad, žeđ, stanovanje,..), ali nije dominantno u kvalitetu života.

Iako se pretpostavlja da akumulacija dobara i usluga služi kao instrument sa kojim ljudi poboljšavaju svoje osećanje blagostanja, istraživanja su pokazala da ne postoji snažna veza između bogatstva i subjektivnog kvaliteta života. Subjektivnim kvalitetom života se meri percepcija blagostanja – onako kako ljudi vide svoj život. Kod subjektivnog pristupa dominiraju dve komponente koje su povezane ali nisu identične: afektivna i kognitivna komponenta.

Istraživači su pokušali da izjednače subjektivno blagostanje sa ocenom sreće i da sreću definišu kao stepen u kome pojedinac ima više pozitivnih nego negativnih uticaja tokom poslednjih nekoliko dana ili nedelja. Međutim, pokazalo se da je korelacija između pozitivnih i negativnih osećanja i sreće u životu veoma niska. Zbog toga i drugih teorijskih teškoća povezanih sa upotrebom pozitivnih i negativnih efekata kod formiranja ukupnog indeksa subjektivnog kvaliteta života istraživači su uveli i merenje kognitivne komponente.

Druga komponenta subjektivnog blagostanja je kognitivna i operacionalizuje se kao zadovoljstvo. Zadovoljstvo i sreća izgledaju kao da su isti i uprkos činjenici da literatura uglavnom ne pravi razliku između njih, postoje osnovne razlike. Konceptualno, sreća je procena emotivnog iskustva, a zadovoljstvo uključuje poređenje objektivnih uslova sa nekim internim standardima.

Pokazalo se da dati nivo zadovoljstva može biti povezan sa različitim afektivnim stanjima, što ukazuje da su ovo dve odvojene dimenzije dobrobiti koje mogu samostalno da se menjaju. Istraživanja su pokazala da postoje ljudi koji su srećni, ali nisu zadovoljni i obrnuto. Na primer, mladi ljudi imaju veće šanse da budu srećni, a nezadovoljni dok je suprotno kod starijih. Vrednosti zadovoljstva i sreće se menjaju drugačije tokom vremena. Utvrđeno je da se zadovoljstvo povećava a sreća smanjuje sa godinama života.

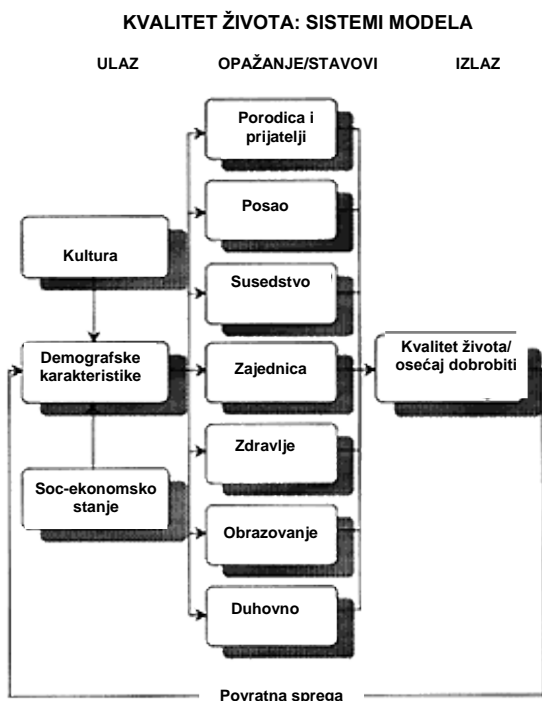
S druge strane, u svetu egzistira veliki broj modela za merenje kvaliteta života (objektivnog i subjektivnog) koji imaju određene sličnosti, ali i značajne konceptualne razlike. Tako su u upotrebi modeli koji su strukturirani preko dimenzija, domena, setova indikatora i indikatora, a za različite obime ljudske zajednice i populacije u celini. Analizom postojećih modela kvaliteta života mogu se identifikovati tri različita tipa, tabela 1.

Tabela 1. Tri tipa modela kvaliteta života

Tip modela	Opis
Konceptualni model	Model koji određuje dimenzije i osobine kvaliteta života (najmanje sofisticirana vrsta modela)
Konceptualni okvir	Model koji opisuje, objašnjava ili predviđa neposredne odnose između elemenata ili dimenzija kvaliteta života.
Teorijski okvir	Model koji obuhvata strukturu elemenata i njihovih odnosa u okviru teorije koja objašnjava ove odnose (najsoficiraniji tip modela)

Izvor: Taillefer et al (2003), p. 299.

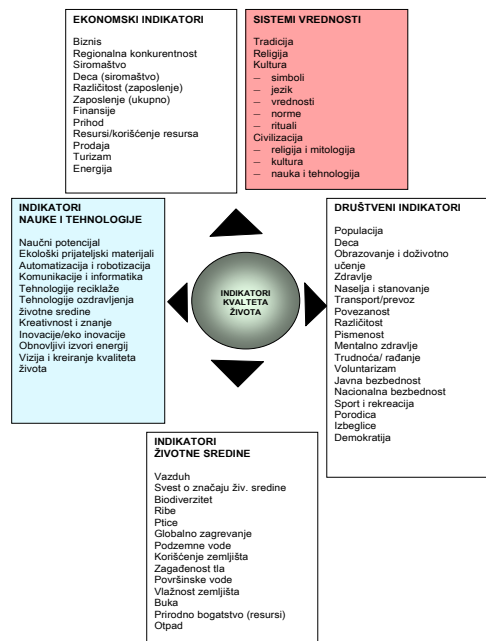
Iz Tabele 1 se jasno vidi da je najsveobuhvatniji i najsloženiji tip modela: Teorijski okvir. On je veoma važan za uspostavljanje odnosa između strukture elemenata sistema vrednosti i kvaliteta života, zadovoljstva životom i sreće.

Izvor: The University of Oklahoma School of Social Work
 Slika 1. Sistemi modela kvaliteta života

Na Slici 1 je prikazana struktura jednog od modela kvaliteta života koji je primenjen u praksi. Naravno, da se u ovom radu ne mogu prikazati svi modeli života koji egzistiraju u svetu.

Na Slici 2 je prikazan model kvaliteta života sa pet dimenzija, od kojih je jedna dimenzija sistema vrednosti. Ovaj model je trenutno u fazi ekperimentalnog istraživanja, na osnovu koga treba da se egzaktno utvrdi važnost ove dimenzije za kvalitet života, zadovoljstvo i sreću.

Slika 2 - Model kvaliteta života sa pet dimenzija

Kao što je već prethodno rečeno u radu nema dovoljno prostora za detaljniju analizu svih modela koji su u svetu razvijeni i koji se uglavnom i praktično primenjuju.

4. SISTEMI VREDNOSTI

Osnova svih ljudskih zajednica i njihovih društvenih uređenja su tradicija, kultura i pogledi na svet odnosno filozofija života. Iz njih proističu svi sistemi vrednosti i oni prethode svim društvenim vrednostima i sistemima. Tako u svetu postoji izražena kulturna raznovrsnost i različiti pogledi na život. Ali podimo od definicija, kako bi smo bolje sagledali uticaj svakog od navedenih sistema.

Tradicija je, pre svega, usmena predaja znanja, veština, načina ponašanja i običaja unutar jedne kulture ili zajednice ljudi. Ali korišćenje ovog pojma nije uvek jednoznačno pa se pod tradicijom podrazumeva:

- usmena predanja
- prenošenje znanja o uobičajenom

- običaji, konvencije, stari/prastari narodni običaji.

Prema tome, tradicija je kulturno nasleđe koje se prenosi sa generacije na generaciju. Tu spadaju i stečeno znanje i iskustva, umetnički zanati, kao i rituali, moralne norme, svadbeni običaji i običaji sahrane.

Kultura je celokupno društveno nasleđe neke grupe ljudi, to jest naučeni obrasci mišljenja, osećanja i delovanja neke grupe, zajednice ili društva, kao i izrazi tih obrazaca u materijalnim objektima. Reč kultura dolazi iz latinskog colere, što znači: nastanjivati, uzgajati, štititi, poštovati.

Obeležja kulture su:

- Zasniva se na simbolima.
- Ljudi pomoću kulture u istom društvu dele zajedničko ponašanje i način razmišljanja.
- Kultura se uči: kao što ljudi biološki nasleđuju mnoge fizičke osobine i instikte ponašanja, tako se i kultura nasleđuje kroz društvo, tj. osoba mora naučiti kulturu od drugih članova društva.
- Kultura je prilagodljiva: ljudi je koriste da se brzo i fleksibilno prilagode promenama u svetu oko njih.

Drugi pristup kulturi i njenom razumevanju je shvatanje kulture kroz njene komponente: simbole, jezik, vrednosti, norme i rituale.

Civilizacija (franc. civilisation, od lat. civilis: građanski, od civis: građanin), pojam koji označuje različite faze i nivoe materijalnog, intelektualnog i društvenog razvoja ljudske zajednice; ukupnost svih veština, znanja, običaja i pogleda neke šire zajednice, naroda ili zemlje. Reč civilizacija prvi su počeli upotrebljavati francuski enciklopedisti, kod kojih ona znači prosvetiteljsku antitezu feudalnoj baštini srednjeg veka. Otada se pojam civilizacija upotrebljava u više značenja. U društveno-evolutivnom smislu, civilizacija označava viši nivo društvenog razvoja, razvijeniji oblik materijalnih i kulturnih dobara i društvenih potreba, nasuprot divljaštvu, pri čemu su kriterijumi razlikovanja različiti (npr. urbanizacija kod C. Childea, pismo kod C. H. Morgana). U užem sociološkom (objektivističkom) smislu izbegava se oštro razlikovanje ljudskih društava po kriterijumu civilizovanosti (uljudenosti), pa se smatra da su teorije koje to čine diskriminatorne i da počivaju na zapadnjačkom etnocentričnom stajalištu. Zato neki antropolozi i istoričari (L. Febvre, F. Braudel) su stanovišta da treba razlikovati dva pojma civilizacije: pragmatički i diskriminatorni, koji izvire iz evolucionističke koncepcije, i naučne, prema kojima svaka ljudska skupina ima svoju civilizaciju. Poimanje civilizacije podvrgnuto je stalnom sporu između univerzalizma i partikularizma, a odatle je

proizašla i teza o »sukobu civilizacija« (S. Huntington).

Sve tri definicije opisuju stanje i domete ljudskog duha, njihove potrebe, težnje i verovanja i njihove pokušaje da shvate sebe, prirodu, suštinu i svrhu života. Evolucionistička teorija to tumači evolucijom čoveka od životinje (majmuna) u svesno biće, ali kako vreme bude prolazilo ukazaće se na neodrživost te naučne dogme. Svemu ovome je mnogo bliža kreacionistička teorija, koja nastanak ljudi i njihovih civilizacija posmatra u sklopu sveopšte svesti i jedinstva prirode. Ona ne poznaje monadizam odnosno partikularizam po kome svet nastaje ni iz čega i isključivo iz materije koja korak po korak stvara svet, a time i životinje koje prethode razvoju čoveka i svesti. Tako su partikularizam i univerzalizam (uz uključenje kreacionizma) proizveli različite stavove prema životu.

Slika 3 - Prikaz mape svetskih kultura u 2010. godini, koju su kreirali naučnici Ronald Inglehart i Christian Welzel zasnovanoj na istraživanju svetskih vrednosti (globalni istraživački projekat: World Values Survey)

Na Slici 3. prikazani su rezultati istraživanja globalnog projekta: World Values Survey. Ovaj projekat ima za cilj da pomogne naučnicima i kreatorima politike da razumeju promene u verovanjima, vrednostima i motivaciji ljudi širom sveta. Podatke ovih istraživanja koriste politikolozi, sociolozi, psiholozi društva, antropolozi i ekonomisti za potrebe tema kao što su ekonomski razvoj, demokratizacija, religija, rodna ravnopravnost, socijalni kapital i subjektivno blagostanje. Ovi podaci su, takođe, u širokoj upotrebi od strane vladinih zvaničnika, novinara i studenata, kao i timova Svetske banke koji analiziraju vezu između faktora kulture i ekonomskog razvoja.

Jasno je da su tradicija, kultura i stavovi prema životu duša svake ljudske zajednice. A svaka ljudska zajednica je poseban živi organizam odnosno individua. Spoznaja te duše otvara mnoga pitanja njene upotrebe. Ona može biti motivisana na razvoj pozitivnih vrednosti i kreativnost, ali se mnogim metodama i sredstvima može izložiti ponižavanju, patnji i bolu, a isto tako i nepovratno razoriti. Otuda se postavlja pitanje odnosa promena u kulturi ljudskih zajednica i nacija i procesa globalizacije ili „demokratizacije“ kako to zapadni naučnici i političari vole da istaknu kao jedini put kojim treba da ide čovečanstvo.

Proces kulturne evolucije ide progresivnom krivom sa nastankom kroz rast, procvat do krize, koja se lomi na krah i preobražaj. Na linije krive kulture nižu se pojave i formiraju trendovi kojima se određuje proces razvoja.

S druge strane, proces evolucije civilizacije je sklop međuzavisnih sistema gde temeljne promene jednog od njih izazivaju talase u drugim sferama, što se ispoljava kao faktor lančanih reakcija (naučno tehnološki razvoj unosi promene kako u ekonomski sistem, tako i u sferi kulture u kojoj su značajni pomaci u fundamentalnim naukama ključni činioci sistema kulture).

Treba razgraničiti pojmove civilizacije i kulture, jer civilizacija ima širi kontekst, koji obuhvata:

- mitologiju i religiju
- kulturu
- nauku i tehnologiju.

Ljudi različitih civilizacija imaju drugačije poglede na odnose između Boga i čoveka, pojedinca i grupe, građanina i države, roditelja i deteta, muža i žene, kao i različite poglede na važnost prava i odgovornosti, slobode i autoriteta, jednakosti i hijerarhije, života i smrti. Ove razlike su rezultat milenijuma. One neće brzo nestati i izuzetno su postojeane. One su daleko temeljnije od

razlika između političkih ideologija i političkih sistema. Otuda se i pogledi na život, kvalitet života, zadovoljstvo životom i sreću u mnogo čemu razlikuju u zavisnosti od civilizacije.

U skladu sa zapadnim filozofskim stanovištem Huntington je klasifikovao 7 savremenih civilizacija:

(1) Kineska civilizacija (od 1500 godine p.n.e). Obuhvata jugoistok Azije(Kinu, Vijetnam i Koreju).

(2) Japanska civilizacija. Nastala 400 godina p.n.e.

(3) Hinduska civilizacija(indijski podkontinent). Nastala 1500 godin p.n.e. Osnovne karakteristike hinduizam (ima i muslimana)

(4) Islamska civilizacija. Nastala u VII veku n.e. Arabijsko poluostrvo, Bliski istok, deo Afrike, Azije. Osnovno obeležje je muhamedanstvo (postcivilizacije:arapska, turska, persijska i malajska)

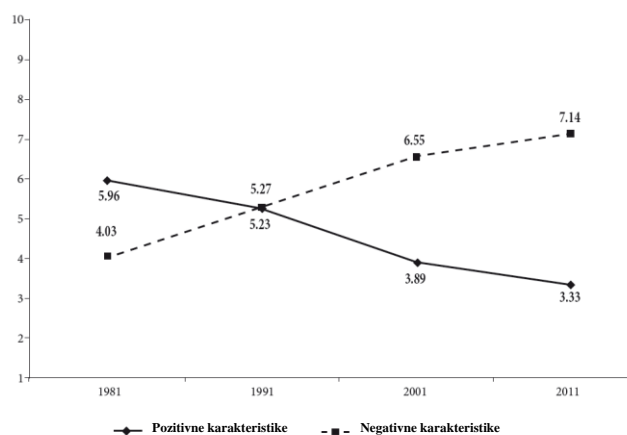
(5) Pravoslavna civilizacija. Središte je Rusija, a obuhvata zemlje istočne Evrope. Konstituisala se u XI i XII veku.

(6) Zapadna civilizacija. VII i VIII vek n.e. Sadrži Evropu, Ameriku i J.Ameriku (neko je još naziva latinoameričkom subcivilizacijom). Osnova ove civilizacije je zapadno hrišćanstvo (katolicizam i protestantizam)

(7) Afrička civilizacija. Neki je ne priznaju za civilizaciju.

Naravno, da zbog ograničenosti prostora u ovom radu nije moguće razmatrati suštinu i stavove filozofije života i sistema vrednosti različitih društvenih sistema i civilizacija.

Takođe, treba imati u vidu i određenu dinamiku promena, koje se u nekom vremenskom trenutku događaju, a pod snažnim uticajima životnog okruženja (Slika 4).

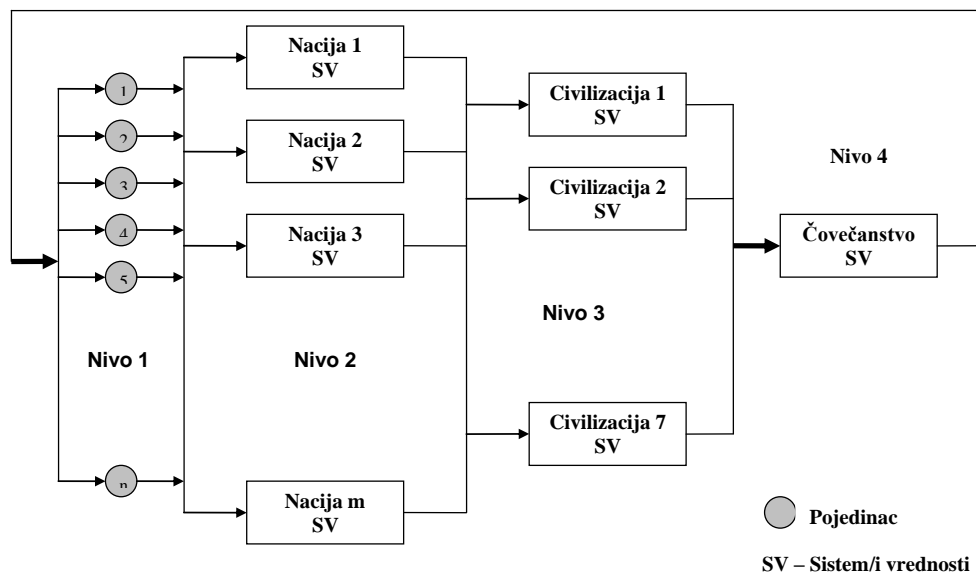
Izvor: The psychological dynamics of modern Russian society: an expert estimate, 2013

Slika 4 - Zbirna dinamika pozitivnih i negativnih psiholoških karakteristika ruskog društva, mereno po 10-godišnjim intervalima, od 1981. do 2011. godine

Kao, što se sa slike 4 vidi svi negativni parametri su bez izuzetka rasli, dok je ogromna većina pozitivnih pala. Na osnovu analize, najveći rast među negativnim karakteristikama su pokazali: agresivnost, pohlepa, apatija, nedostatak ideologije, bezakonje, probitačnost, drskost, animozitet, grubost, okrutnost, ksenofobija, laž, ponašanje u stilu mafije, materijalizam, bezobrazluk, napetost, nasilje, loši maniri, mržnja, zloba, skaredan govor, prevrtljivost i sebičnost. Najveći porast je uočen kod pohlepe, materijalizma i ponašanja u stilu mafije (Andrej V. Yurevich, Dmitrij V. Ushakov, 2013.).

Sistemi vrednosti su uglavnom vezani za prirodu čoveka i njegove društvene odnose. Tako imamo individualni sistem vrednosti (pojedinaac), sistem vrednosti nacije, sistem vrednosti civilizacije i sistem vrednosti čovečanstva (Slika 5). U osnovi svih nivoa sistema vrednosti je pojedinac/jedinka. Skup sistema vrednosti pojedinaca u jednoj naciji gradi sistem vrednosti nacije. Međutim, to nije prost matematički zbir, već formiranje novih vrednosti za naciju odnosno novi živi entitet. To isto važi i za sistem vrednosti civilizacije koju sačinjavaju više srodnih nacija. I u ovom slučaju formiraju se nove vrednosti koje nisu prost zbir vrednosti koje ih grade.

5. FUNKCIONALNA ZAVISNOST NIVOVA SISTEMA VREDNOSTI

Slika 5 - Funkcionalna povezanost nivoa sistema vrednosti

S druge strane, treba imati u vidu da je ma koja ljudska zajednica izgrađena od jedinki različitih grupa osobina, jer se u sve ovo uključuje i životni ciklus čoveka odnosno njegova životna doba. Znamo da svako životno doba ima svoj sistem vrednosti (dete, adolescent, mladić/devojka, zreo čovek, star čovek). Stoga je neophodno izučiti dinamiku promene sistema vrednosti u funkciji od životnih doba. Ovo je veoma složen istraživački problem.

Takođe se moraju sagledati i promene sistema vrednosti zbog promena u društvenom i najširem fizičkom okruženju. Promena društvenih sistema, na primer, uvođenje globalizma, zahteva i

promenu sistema vrednosti postojećeg društva, ali i promenu sistema vrednosti svakog pojedinca. Istraživanja uticaja globalizma na pojedince i nacije u svetu su u velikom zamahu i odvijaju se u dva pravca: (a) kako što lakše implementirati globalizam; (b) kako se odupreti razarajućem talasu globalizma koji za cilj ima neokolonijalizam i neorobovlasništvo.

Ne treba zanemariti i fizičko/ prirodno okruženje, koje zbog promene klime i zagađivanja životne sredine postaje sve surovije i egzistencijalno neizvesnije. To zahteva i dodatne sisteme vrednosti i promenu ponašanja i pojedinaca i ljudskih zajednica u celini.

6. ZAKLJUČCI

Sistem vrednosti ljudske zajednice (plemena, nacije, države) gradi se vekovima i po njemu je zajednica prepoznatljiva u svetu. Sistemi vrednosti zajednice podrazumevaju tradiciju, kulturu, veru i civilizaciju. Oni se tokom vremena lagano menjaju i nadopunjuju. Njihova nagla promena dovodi do bezizlaznosti, gubljenja vere u život i velikih patnji pojedinca i zajednice. Ovo iz razloga što je svaka ljudska zajednica biološki organizam koji ima svoju svest i svoj identitet (analogno zajednici milijardama ćelija ljudskog organizma). Zato je i sistem vrednosti zajednice jedan od dominantnih faktora kvaliteta života, zadovoljstva životom i sreće.

U modele za vrednovanje kvaliteta života moraju se uneti kao ključna dimenzija i dati visok značaj indikatorima iz ove dimenzije. Izostavljanje ove dimenzije daje iskrivljenu sliku kvaliteta ljudskih zajednica, jer je suštinski značaj u vladajućim modelima dat kvantitativnim parametrima života, kao što su ekonomski parametri, uslovi stanovanja, položaj u društvu, pristup kulturnim dobrima odnosno kvantitativnim parametrima globalnog potrošačkog društva.

Međutim, u današnje vreme pod uticajem globalizma na miran ili nasilan način počinje da menja i ugrožava viševjekovne vrednosti ljudskih zajednica i država. Rušilački pohod globalizma, koji kreće od nepoznatih centara moći, preti da u potpunosti uništi sisteme vrednosti koje su društva i civilizacije gradile vekovima i milenijumima. Tako, globalizacija svakom čoveku postavlja pitanje, kako treba da se ponaša i gde je njegovo mesto u tom procesu. Ali, on je u situaciji nemoći, u situaciji brzog razvoja tehnologija i kvantitativne datosti (globalizacija zahteva brzinu, broj, kvantitet, a ne kvalitet) i ne može naći odgovor na mnoga pitanja. Ko je tvorac i nosilac procesa globalizma? Prvenstveno, to su anonimne snage koje se ne mogu kontrolisati do sada poznatim sredstvima i mehanizmima, a koje su dobro organizovane i prikrivene. Instucije država i društava nisu u stanju da ih kanališu u pravom smeru i sve izmiče kontroli. Sve se događa u prostoru između imaginarnog i realnog, virtualnog i stvarnog, sledeći tok i procese informacionih tehnologija. To dovodi pojedinca i ljude u stanje privida uz neverovanje da im se to stvarno događa. A događa se itekako i ubrzo saznaju da su opljačkani i poniženi, da su ropska stvorenja nekih nevidljivih. Kako pružiti otpor kad ne vidiš neprijatelja, kad je virtualan i nedodirljiv. Tada čovek pada u apatiju i beznađe. Ali nije sve tako, poznati su igrači nevidljivih u svojoj zajednici, oni obavljaju prljav i opasan posao, oni su istureni

borci koji se lako žrtvuju, jer na njihovo mesto ubrzo dolaze drugi. Bez obzira na sve, vidljivi su i to je dovoljno. Bar se oni mogu neutralisati kada ljudi nemaju više izlaza, kada se perspektiva života pretvara u crnu tačku.

Vreme modernizma, u čijoj osnovi je globalizam (kao nova vrednosna kategorija), omogućilo je nekim novim ljudima da otmu vlast vaninstitucionalno od legitimnih prethodnika (očiti primer Ukrajine), koji su imali viziju i koji su čuvali vrednosti. Obični ljudi su najveći gubitnici u ovom procesu. s obzirom da su u stvaranju nečeg „novog“ izgubili osećaj sigurnosti, a u najvećem broju slučajeva i egzistenciju, gotovo sve bitne elemente kvaliteta života (očiti primer Srbije).

Međutim, sav ovaj haos koji urušava vekovne sisteme vrednosti u određenom trenutku nestaje i iz korena koji je duboko u ljudskoj podsvesti se obnavlja bazični sistem vrednosti, izbačeni sistem iz ravnoteže ponovo teži da se vrati u prvobitno stanje.

Naravno, da procesi poput globalizma deluju na sisteme vrednosti svih nivoa, jer su oni u snažnoj interakciji i deluju kao jedinstven sistem. I zapravo sve promene u bilo kom delu ovog sistema direktno utiču na kvalitet života, zadovoljstvo životom i sreću svih nivoa (pojedinaac, nacija, civilizacija). Sve je u kauzalnoj vezi i spoljni poremećaji i elementi u sistemu vrednosti i sistem vrednosti kao celina.

Tako, urušeni sistemi vrednosti bitišu u podsvesti čoveka i nacija i oni će se vrlo brzo uspostaviti, jer ideja nadljudi i robova nikada nije dala trajne rezultate. Na kraju se pokaže da je život moćnih a anonimnih prazan i da umiru bez sna i vizije svekolikog jedinstva, harmonije i ljubavi. Materijalno bogatstvo i moć se pokažu samo kao privid u svetu i mreži svekolikog uma, jer telo i posedovanje su smrtni, a um je večan.

LITERATURA

- [1] Richard Barrett and Phil Clothier, The United Kingdom Values Survey: Increasing Happiness by Understanding What People Value, Barrett Values Centre, 2013
- [2] Mislav Kukoč, Filozofija i globalizacija, FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA, 113 God. 29 (2009) Sv. 1 (3–5)
- [3] Michael Harris Bond, Vivian Miu-Chi Lun, Citizen-making: The role of national goals for socializing children, Social Science Research 44 (2014) 75–85

- [4] Welzel, Christian (2014). Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation. New York: Cambridge University Press.
- [5] Richard Barrett and Phil Clothier, The United Kingdom Values Survey: Increasing Happiness by Understanding What People Value, www.valuescentre.com
- [6] Ronald Inglehart, Results from the latest wave of the World Value Survey, University of Michigan, Input to the World Development Report 2014 on Managing Risk, Results from the Latest Wave of the World Values Survey
- [7] Ronald Inglehart, VALUES CHANGE THE WORLD - WORLD VALUES SURVEY, www.worldvaluessurvey.org
- [8] Ton van Schaik, Social Capital in the European Values Study Surveys, OECD-ONS International Conference on Social Capital Measurement London, September 25-27, 2002
- [9] Robbert Maseland, André van Hoorn, Measuring values for cross-cultural research, NiCE Working Paper 09-107, February 2009
- [10] Geert Hofstede and Michael Minkov, VALUES SURVEY MODULE 2013 MANUAL, May 2013, www.geerthofstede.eu
- [11] Bi Puranen, World Values Survey: Inclusiveness and Impact, UNESCO, March 25, 2013
- [12] Professor Ian McAllister, Dr Juliet Pietsch, World Values Survey 2012, August, 2012
- [13] CHRIS HEATHWOOD, DESIRE SATISFACTIONISM AND HEDONISM, Philosophical Studies (2006) 128:539–563
- [14] CORLISS LAMONT, THE PHILOSOPHY OF HUMANISM, EIGHTH EDITION, REVISED, Library of Congress Catalog Card Number: 96-77244, ISBN 0-931779-07-3
- [15] Camaren Peter, Mark Swilling, Sustainable, Resource Efficient Cities – Making it Happen!, United Nations Environment Programme, 2012
- [16] Duncan Pritchard, ABSURDITY, ANGST AND THE MEANING OF LIFE, University of Edinburgh, 2008
- [17] Marc Fleurbaey and Alex Voorhoeve, On the social and personal value of existence, April 22, 2014
- [18] Bertrand Russell, THE PROBLEMS OF PHILOSOPHY, London: Oxford University Press, 1912
- [19] Roy F. Baumeister, Kathleen D. Vohs, Jennifer L. Aaker, Emily N. Garbinsky, Some Key Differences between a Happy Life and a Meaningful Life, Dept. of Psychology, Florida State University, 2012
- [20] Ian McGregor, Brian R. Little, Personal Projects, Happiness, and Meaning: On Doing Well and Being Yourself, Journal of Personality and Social Psychology 1998, Vol. 74, No. 2, 494-512
- [21] С. С. Куцафьева, ЦЕННОСТИ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ИНДИКАТОР КАЧЕСТВА ЖИЗНИ, Электронное научное издание «Ученые заметки ТОГУ» 2014, Том 5, № 4, С. 101 – 106
- [22] Shalom H. Schwartz, Basic Human Values: An Overview, The Hebrew University of Jerusalem, Israel, 1992, 1994, 2005a, 2006.
- [23] Card. Joseph Ratzinger, Europe's crisis of culture, This lecture took place on April 1 2005
- [24] I.E. Suleimenov, O. Gabrielyan, D. Shaltykova, E.S.M. Negim, P. Obukhova, K. Suleymenova, Current Global Crisis as a Crisis of Civilization Meta-Projects, World Applied Sciences Journal 23 (11): 1455-1464, 2013
- [25] Ronald Inglehart, Wayne E. Baker, MODERNIZATION, CULTURAL CHANGE, AND THE PERSISTENCE OF TRADITIONAL VALUES, American Sociological Review, 2000, Vol. 65 (February:19–51)
- [26] Noam Chomsky, Profit over People: Neoliberalism and Global Order, 1999, ISBN I-888363-89-4
- [27] Mihajlo Marković, Vrednosti i kvalitet života, Beograd, 29. juli 2010.

- [28] Е.Н. Мазурова, С.О. Медведев,
Теоретические аспекты критериальной
оценки качества жизни,
Лесосибирский филиал Сибирского
государственного технологического
университета, Красноярский край,
2012
- [29] Л.И. Вассерман, Е.А. Трифонова,
ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ
ПСИХОЛОГИЯ, КАЧЕСТВО ЖИЗНИ
И ЦЕННОСТНОЕ СОЗНАНИЕ
ЛИЧНОСТИ, Сибирский
психологический журнал, № 40, 2011 г.
- [30] Paul Chippendale, On Values, Ethics,
Morals & Principles, 2001,
www.minessence.net
- [31] Ljudmila Vladimirovna Baeva, Sistem
vrijednosti omladine "epohe promjena":
Ruski pogled, Astrahanski državni
univerzitet, Rusija, Sociološka luča I/2
2007
- [32] Andrej V. Yurevich, Dmitrij V. Ushakov,
The psychological dynamics of modern
Russian society: an expert estimate,
Psychology in Russia: State of the Art
Volume 6, Issue 1, 2013
- [33] Nicholas C. Georgantzas, Evangelos
Katsamakas, Dominik Solowiej, Giddens'
globalization: Exploring dynamic
implications, FORDHAM UNIVERSITY,
SCHOOL OF BUSINESS, USA

